

Chloupek, Jan

[Davidová, Dana. Zájmenná deklinace v mluvě střední generace města Havířova]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1996, vol. 45, iss. A44, pp. 157-158

ISBN 80-210-1408-3

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101408>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Závěrem je třeba důtklivě připomenout, že žádná z našich dílčích připomínek — mnohá ostatně diskusní — nechce a nemůže nijak narušit celkové vysoké ocenění této knihy, které jsme předeslali už v úvodu naší recenze a které zde znovu opakujeme. Mluvnice je významným počinem našich bohemistů, z něhož budou mít všichni uživatelé dlouhodobý prospěch.

Stanislav Žaža

Dana Davidová: Zájmenná deklinace v mluvě střední generace města Havířova. Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Sřinga, Ostrava 1994, 114 str. (ISBN 80-7042-410-9).

Dialektologické výzkumy češtiny neutuchají ani při vydávání díla základního — Českého jazykového atlasu, jehož druhý díl je právě v tisku. V zevrubné analýze dialektů a vůbec celé jazykové situace v oblasti severovýchodní Moravy a českého Slezska pokračují soustavně jazykovědci Ostravské univerzity, jak o tom nejnověji svědčí sborník *Jazyk a literatura v česko-polském kontextu*, Ostrava 1994, jenž obsahuje nejméně tři jazykovědné stati.

Kdybychom chtěli v celku vystihnout odborné poslání posuzovaného spisu docentky Filozofické fakulty Ostravské univerzity Dany Davidové, CSc., mohli bychom studii představit jako příspěvek k poznání variantnosti českého národního jazyka i k charakteristice jeho útvarych variet. Jde tudíž o tematiku, kterou nastolila moderní jazykověda od let šedesátých a sedmdesátých. Přitom autorka poučeně uplatňuje metodologický přístup sociolingvistický (sledováním komunikačních návyků různých sociálních skupin, třeba podle rozdílu generačních), funkční (přihlédnutím k různým záměrům a cílům komunikujících), situativní (výkladem o realizaci mluveného komunikátu v závislosti nebo nezávislosti na komunikační situaci *hic et nunc*), psycholingvistický (hledáním vnitřních, subjektivních faktorů ovlivňujících volbu jazykového prostředku) a posléze i pragmatický (např. při rozlišování prostředí a rolí komunikantů). Nadto vhodně využívá své dlouholeté erudice dialektologické: činí tak především uplatňováním osvědčených dialektologických metod, např. při řešení fonetické transkripce záznamů — ta vůbec není přetížena, nebo v užívání přesné terminologie z oblasti teorie národního jazyka, méně již prosazováním jazykovězeměpisné metody v (jakkoli jen zdánlivém) chaosu tvarů, podob a tautonym — zato se úspěšně snaží určit (ve výše uvedené metodologické syntéze) univerzální rovinu tradičního teritoriálního dialektu nebo potom interdialektu v jazykové situaci češtiny na Ostravsku.

Tematicky v našich badatelských souvislostech patří studie k výkladům tzv. městské mluvy. Jakkoli u nás býval tento vědecký úkol někdy i podceňován, dělo se tak zjevně neprávem, neboť ve svých výsledcích podával nejprůkaznější svědectví o dynamice současného jazyka a zároveň si postupně vypracoval jasnou badatelskou koncepci, jež se pak porůznu obráží v několika hodnotných monografiích (Dejmek, Krčmová, Brabcová — a naše autorka). Z hlediska světové jazykovědy potom právě taková tematika vytvářela podněty pro koncepcie ryze sociolingvistické (srov. Labovovy práce v USA) nebo ojedinělé německé publikace o mluvě velkých měst, např. Berlína nebo Mnichova, resp. o jejím „vzřažování“ do bližšího či vzdálenějšího okolí. Autorčina volba Havířova, stotisícového nového města, je vítána nejen proto, že kolegyně Davidová jazykovy terén důvěrně zná, ale též z toho důvodu, že jednotlivé jazykové varianty jsou strukturálně dosti zřetelné — to ostatně hojně souvisí až s trilingvismem některých mluvčích — a vzniklé, dílem se stabilizující variety se vždy neodvozují od tradičního teritoriálního dialektu ani podle běžné představy o interdialektu. V této souvislosti nelze neocenit to, že se autorka (ne poprvé) oprostila od apriorního hodnocení výrazových prostředků podle jakýchsi ideálních norem spisovného jazyka (podle kodifikace!), tradičního teritoriálního dialektu podle běžné představy o interdialektu, ale naopak: usiluje o minuciózní analýzu výrazových prostředků, seznamuje čtenáře s doloženými variantami „řečového terénu“ a teprve poté se uvážlivě vyslovuje k stylisticko-útvarych diferenciaci útvarů národního jazyka v místním úzu. Mezi útvary autorka přesvědčivě dokládá existenci hovorové češtiny ve zkoumaném regionu (nikoli jinde), tedy opravdu jakési ostravské varianty českého standardu s uplatňováním několika neuvědomovaných prvků regionálních. V podobném smyslu pře-

kračují popisy, záznamy, výklady a závěry autorčiny hranice města a přispívají k řešení problematiky šife regionální, ba celočeské.

Spis vznikl jako lingvistické zpracování jazykového materiálu získaného ze záznamů mluvených textů (termín text je zevrubně definován) běžné mluvy (tentokrát) střední generace (tedy sociálně produktivní generace, již se rovněž nejvíc týkají jazykové interference) města Havířova, vlastně města na okraji česko-polského nářečního pásu. Je volným pokračováním výzkumů publikovaných v šedesátých a sedmdesátých letech: v podstatě tedy běží o proměny v mluvě téže generace po dvaceti letech, jakkoli jednotliví respondenti tíž být nemohou. Části studie byly už dříve publikovány, a tedy posouzeny odbornou veřejností. Spis obsahuje předmluvu, výběrovou odbornou literaturu, anglické resumé a tyto dvě hlavní kapitoly:

První kapitola přináší pojmoslovný rozbor útvarů českého národního jazyka a sleduje jejich postavení v komunikaci na zkoumaném území. Autorka se k této pojmoslovné syntéze kvalifikovala důkladným skriptem, jež je po Kellnerově Úvodu do dialektologie z doby poválečné novou syntézou. V interpretacích cizích názorů se na několika místech vyskytuje termín forma, který mezi útvarem a funkčním stylem nebývá vždy definován. To by snad autorka mohla kriticky vytknout. Pojem střední vrstva, máme-li na mysli vztahy strukturální, zní příliš sociologicky. Snad by stálo za to podotknout, že proti diglosii působí vytváření jednotné mluvy — jako třeba v případě obecné češtiny v Čechách. Za hlavní rys primární mluvenosti považuje autorka správně závislost na komunikační situaci, někdy píše o situativnosti. K interpretaci názorů Utěšeného bych dodal, že autor doporučuje termín běžná mluva.

Badatelské jádro monografie je obsaženo v kapitole Variantní tvary zájmen v mluvě střední generace města Havířova. D. Davidová v ní doplňuje volná místa v našem poznání jazykové situace ve Slezsku a na severovýchodní Moravě, a to způsobem povytce objektivním, tedy i přesvědčivým. Přitom do své argumentace musí zahrnout varianty sociální, místní vlivy analogií a důsledky více nebo méně prestižního charakteru jazykového prostředku. Objasňuje zápolení jazykových variant podmíněné vlivy sociologickými, psychologickými i komunikačními, a to v interakcích v městě s obyvatelstvem stále ještě ne zcela sourodým. Přitom autorka prokazuje, že i velmi složitá situace mívá jasné příčiny.

V celku má studie význam pro poznání dynamiky národního jazyka v současnosti, obohacuje naše poznání mluvené komunikace a v neposlední řadě přináší nejen podnět k rozvíjení teorie národního jazyka.

Autorka dává k dispozici podrobné tabulky znaků nářečních, interdialektických, celomoravských, hovorových (existenci hovorové češtiny na severovýchodní Moravě a ve Slezsku — vlastně regionální variety spisovné češtiny — prokázala D. Davidová už dříve) a akribicky zde uvádí počty prvků ve výše uvedených typech projevů, tak např. 36 prvků tradičního teritoriálního dialektu v projevech neoficiálních — neveřejných, zato v opačném pólu v projevech oficiálních — veřejných toliko 10. Oprávněně soudím, že studie D. Davidové představuje nejvšestrannější rozbor jazykové situace, jaký zatím v češtině máme, a to v důsledku podrobných poznatků založených na novém terénním výzkumu a na jasné metodice. Závěry pak představují přínos pro obecnou jazykovědu, neboť zásadně sledují vztah lokálních a regionálních variet k útvarům celonárodním, což se dnes stalo prvním požadavkem na dobrou dialektologickou práci.

Jan Chloupek

Ясаи, Ласло, Лекции по глагольному виду. (Специальный курс для студентов-русистов). Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993, 84 стр.

Пособие доцента будапештского университета состоит из предисловия, десяти глав и заключения. В предисловии указывается, что целью данного пособия является «краткое описание функциональных особенностей вида в свете новейших исследований и способствовать более углубленному познанию сложного механизма данной категории... В пособии рассматриваются актуальные вопросы русского